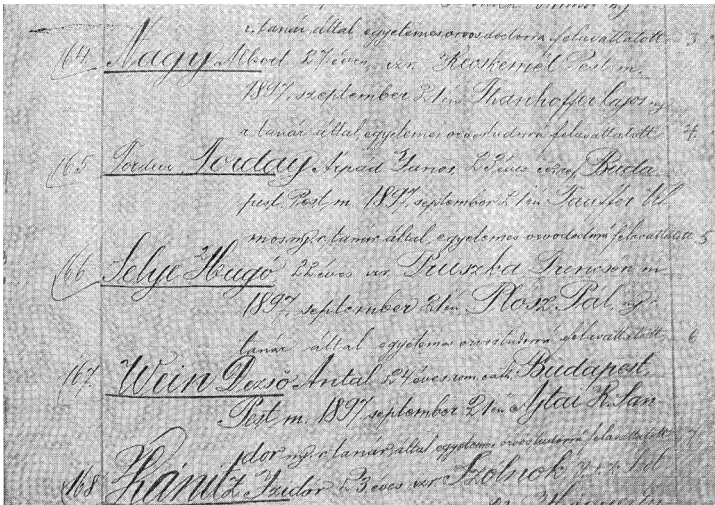

Selye János szlovákiai kötődései – legújabb kutatási eredmények

Kiss László

„Tulajdonképpen sohasem volt igazi nemzetiségem, vagy ha úgy tetszik, több is volt. Apám magyar volt, és komáromi tanáraink intenzív magyar hazafisága erősen hatott rám. Anyám viszont osztrák volt, és születéseknél fogva magam is az, mivel egy bécsi szülészeti klinikán láttam meg a napvilágot” – vall Selye János származásáról az *Álomtól a felfedezésig* című könyvében (Selye 1967, 181). Egy oldallal odébb még ennyit árul el felmenőiről: „Apám, nagyapám, dédapám orvos volt, magától értetődött tehát, hogy én negyedíziglen is folytatom a családi hagyományt. Apámnak virágzó sebészeti magánklinikája volt Komáromban” (Selye 1967, 182).

Az idézett sorokban benne rejlenek az egyik legismertebb magyar orvosnak, a stressz atyjának a Felvidékhez, illetve a mai Szlovákiához fűződő kapcsolatai. Komáromban nőtt fel, itt szerzett érettségi bizonyítványt a bencés gimnáziumban, atyja itt volt előbb katonaeorvos, majd később egy „szanatórium-magánkórház” sebésze, nőgyógyásza. Az egyébként nem szófukar, kitűnő előadó Selye többet nem árul el felmenőiről. Az orvostörténeti szakirodalomban hiába keresnénk a Selye orvosdinasztia nyomait. „Apám magyar volt” – olvashattuk. Nos, ebből a szerény adatból kiindulva sikerült 2016-ban a budapesti Semmelweis Egyetem Központi Levéltárában, dr. Molnár László igazgató úr segítségével az atya, Selye Hugó nyomára bukkanunk. Az akkoriban Királyi Magyar Tudományegyetemnek nevezett intézmény ún. aranykönyvében, azaz az Orvostudományi Karon végzett hallgatók jegyzékében találtunk rá az alábbi, 166. számú bejegyzésre: „Selye Hugó, 22 éves, izr., Pruszka, Trencsén m., 1897. szeptember 21-én Plósz Pál ny. r. tanár által egyetemes orvosdoktorrá felavattott” (lásd az ábrát).

E rövid, de hiteles adatsor szerint tehát Selye János atyja, Selye Hugó a mai Szlovákia területén, az egykori Trencsén megye Pruszká (Poroszká) nevű helységében született. Ma is létező település a Vág folyó völgyében, mai neve: Pruské (Süle 2005, 196).

Mivel Selye Hugó – végzési évéből és korából következtetve – 1875-ben születhetett, következő lépésként azt kellett tisztáznom, ki volt az orvos Pruszkán 1875-ben. Oláh Gyula 1876-ban adta ki *Magyarország közegészségügyi statisztikája* című kötetét. Ebből idézem a Pruszkáról írt sorokat: „Pruszká, 1160 lakos, 1607 hold terület. Orvostudor: Schlesinger Samu 1843, izr., O(rvos)t(udor) Bécs 1866, megyei járás-orvos” (Oláh 1876, 355). Zárójelben jegyzem meg: 2016. november 30-án levélben kértem meg Pruské polgármesterét, informáljon: van-e valami „nyoma” (írásbeli, egyéb) Schlesinger dr. ottani működésének. A mai napig nem kaptam választ...

Összeállt tehát a kép: a Bécsben végzett, 33 éves pruszkai járásorvos, Schlesinger Sámuel lehetett Selye Hugó atyja, Selye János nagyatyja. Ez egyben magyarázat arra is, miért nincs négy orvost felvonultató Selye-dinasztia? A Schlesinger/Selye névváltásra valószínűleg 1893 után, de 1895 előtt kerülhetett sor, hiszen Hugó már Selyeként iratkozott be a pesti orvosi karra.

Jó lenne még továbblépni „hátrafelé”, azaz kideríteni, hol működött a dinasztia-alapító, azaz Selye János dédapja. Keresztnev és egyéb „ismertetőjel” hiányában, ez pillanatnyilag megoldhatatlan feladatnak látszik.

Az közismert, hogy Selye János Komáromban nőtt fel. Pontosításra vár azonban, a család Komáromban való letelepedésének éve. A lakóházuk falán, az egykori Deák Ferenc, a mai Határőr utcában 1991-től emléktábla hirdeti, hogy ebben a házban élt 1907 és 1929 között Selye János. Nos, az 1907-es év valószínűleg módosításra szorul. Selye Hugó ugyanis 1908. november 25-én még a theresienstadti (ma: Terezín, Csehország) helyőrség katonarvosokból alakult egyesületében tartott előadást. Előadásának címe és témája „Die Appendicitis in chirurgischer Hinsicht” (A féregnyúlvány-gyulladásról, sebészeti szemszögből). Vagyis Selye Hugó ekkor még a 13. számú cs. és kir. helyőrségi kórház sebészeti osztályának a főorvosa Theresienstadtban. Az előadás teljes terjedelmében megjelent 1909-ben, a *Der Militärarzt*, azaz Katonarvos című szaklapban is (Selye 1909, 90–91). Tehát a Selye család valószínűleg csak 1909-ben költözhetett Komáromba.

Selye Hugó komáromi munkahelye, a 18. számú helyőrségi kórház, a Szentháromságról elnevezett rabváltó szerzetesek, a trinitáriusok egykori kolostorában 1825-től működött (Mácza 1992, 36–37). A kórházat az 1940-es évek végén lebontották, így keletkezett a mai M. R. Štefánik tér. Selye Hugó a világháború első két évét a fronton töltötte, majd 1918 decemberében ő lett a helyőrségi kórház utolsó osztrák-magyar parancsnoka. „Apám [...] az ezeresztendős és örökkévalónak látszó Osztrák-Magyar Monarchia bukásakor elvesztette minden megtakarított pénzét és katonai rangját” – írja Selye az *Álomtól a felfedezésig* c. könyvében (Selye 1967, 184). Nem vesztette el azonban élet- és vállalkozó kedvét. 1920-ban megvette a dr. Nagy Vilmos közjegyző által építtetett (akkor Deák utcai) házat, és abban magánklinikát nyitott (Reško 2002, 36–37). A prágai német orvosi kar medikusaként (Hlaváčková–Svobodný 1998, 195) nyaranta Komáromba visszalátogató János fiának atyja megengedte, hogy asszisztáljon neki a kisebb műtétéknél.

Sőt, azt sem ellenezte, hogy házuk alagsorában – anyja réműletére – békákon, tyúkokon és patkányokon kísérletezzen. Selye már többször hivatkozott könyvéből tudjuk azt is, hogy első közleményét, amely a D-vitaminnak a véralvadásra kifejtett hatását bizonyította, egy egyetemi szünet alatt, a komáromi házuk „alagsori laboratóriumában” végzett kísérletei alapján írta meg (Selye 1967, 184). Szívesebben kísérletezett volna kutyákon, ám hiába kérte a komáromi városatyákat, hogy adják neki a sintér által befogott kóbor ebeket, a hivatal válasza sem méltatta.

Visszatérve atyjához: amikor az 1938-as bécsi döntés következtében Komárom újra visszakerült Magyarországhoz, Selye Hugó beszüntette a klinika működését és Pestre költözött. Itt érte a halál 1940 májusában. Selye Hugó magyar királyi fő-törzssorvos halálhírét a Pesti Hírlap 113. száma közölte, 1940. május 21-én. Holttestét a rákoskeresztúri katonai temetőben helyezték örök nyugalomra. Az ekkor már Kanadában élő fia nem vehetett részt a temetésén.

2016-ban sikerült feloldani még egy további rejtélyt: ki volt legkedvesebb komáromi tanára? Selye könyvében így ír komáromi gimnáziumi éveiről: „A könyvszagú tudomány, amit a komáromi gimnáziumban belénk töltöttek, nem lelkesített; a tárgyakat üres elméletnek tartottam és – talán furán hangzik – valamennyi közt a biológiát utáltam a legjobban. A laboratóriumi munka lényegében ismeretlen volt, magát a tanárt sem érdekelte...” (Selye 1967, 182). Lehet, hogy ezt az ellenszenvet csak tanára közömbössége váltotta ki benne, hiszen a filozófiatanára – „egy valóban kiváló ember, akivel még most is élénk levelezést folytatok” (Selye 1967, 182) – azért tette kedvenc tantárgyává a bölcséletet, mert „történetesen szerette és ismerte a tárgyat”. Nos, e szűkszavúság ellenére is sikerült kiderítenem, hogy az említett kiváló filozófiatanár Bognár Cecil Pál (1883–1967) bencés tanár volt. A nyugdíjas éveit Pannonhalmán töltő, s 1967-ben ott elhunyt Bognár hagyatékát a Pannonhalmi Főapátság Könyvtára őrzi – benne egy vékony dosszié, Selye Jánosnak Montréalból Bognárhoz írt öt rövid levelével (Kiss 2017, 153–155). Figyelemreméltó a levelek aláírása, amely arra utal, hogy Selye Jánost otthon, s valószínűleg az iskolában is Hansinak hívták.

Bevezetőmben idéztem Selyének a komáromi tanárai intenzív magyar hazafiságára utaló sorait. Nos, talán e szellemiségnek köszönhető az a kevésbé ismert tény, hogy Selye János 16 éves korában, tehát gimnáziumi diákként már magyarul publikált. A Scherer Lajos (1874–1957) losonci középiskolai tanár, a szlovenszkói magyar cserkészek főparancsnoka A Mi Lapunk címmel újságot adott ki. Ebben jelent meg a komáromi diáknak, Selye Jánosnak egy „feltűnést keltő” fordítása. A nagy francia író, Prosper Mérimée (1803–1870) *Az áruló* című korzikai banditátörténetét ültette át magyar nyelvre. E Selye-zsengéről az Új Szó hasábjain 2004-ben hírt adó Kiss József így kommentálta Selye témaválasztását: „A cselekmény arról szól, hogy az apa megöli tízéves fiát, mert elárulta egy menekülő rabló rejtekhelyét. Némi fantáziával elképzelhető, hogy a kamaszt olyan erkölcsi kérdések foglalkoztatták, melyek megingása és összezavarodása a mai globalizált, magatartásokat könnyen önmaguk ellentétébe fordító világban viszonylagossá tehetik a legszentebb alapértékeket is” (Kiss J. 2004).

S végül, de nem utolsósorban megemlítem, hogy első hazalátogatása során, 1960 májusában Selye János Pozsonyban is megállt, és nagy sikerű előadást tartott a szlovák orvosok egyletének (Spolok slovenských lekárov) tagjai előtt. Magnóra

rögzített előadásának szövege, szlovákra fordítva, megjelent az orvosi kar által 1973-ban kiadott kórleltani jegyzetben is (Nikš 1973, 103–110).

Selye sosem feledkezett meg komáromi kötődéseiről. Az említett Bognár-hagyatékban található egy újságkivágás a kanadai Magyar Hírlap 1967. április 29-i számából. A lap arról tudósít, hogy az Amerikai Magyar Tanulmányi Alapítvány George Washington-díjjal tüntette ki Selyét. Selye magyar nyelven köszönte meg a díját. Beszédéből idézek:

„A nagy kitüntetést, amiben ma részesültem, azért szeretném ma magyarul is megköszönni, mert a magyarságomért kaptam... ha én e ma kapott kitüntetéssel kezemben visszanézek, a múltból egy komáromi fiú néz felém, orvos-örnagyi egyenruhájában az apám, a bencés-gimnázium vaskapujából pedig Bognár Cecil tanár úr integet utánam, elindulóban külföldi egyetemek felé. Azért köszönöm meg magyarul a kitüntetést, hogy ők is megértsék...”

Selye magyar kapcsolatait Szabó Katalin mutatta be 2015-ben (Szabó 2015, 1436–1440). E kapcsolatok szerves részét képezik a felvidéki (szlovákiai) kötődések, melyek folytatólagos kutatása további értékes adatokat hozhat napvilágra.

Irodalom

Hlaváčková, Ludmila – Svobodný, Petr (1998): *Biographisches Lexikon der Deutschen Medizinischen Fakultät in Prag 1883–1945. Karolinum*. Nakladatelství Univerzity Karlovy, Praha.

Kiss József (2004): A küldetésstudat forrásai. A Selye Egyetemre vár a felsőfokú intézményekben tanuló szlovákiai magyar diákok szellemi integrálása. *Új Szó*, 2004. szept. 24.

Kiss László (2016a): „Komáromi tanárain intenzív magyar hazafisága erősen hatott rám” – *adalékok Selye János komáromi éveire*. In: Vincze János (szerk.): *Emlékezünk orvosainkra*, 32. kötet, 259–273.

Kiss László (2016b): A „negyedizigleni” orvos – Selye János felvidéki gyökerei. *Orvosi Hetilap*, 157. évf., 33. szám, 1331–1333.

Kiss László (2016c): Považské korene otca pojmu stres, Hansa Selyeho (1907–1982). *Pediatrica pre prax*, roč. 17, č. 4, 176–177.

Kiss László (2016d): Selye János és Prága. *Prágai Tükör*, XXIV. évf., 4. szám, 15–20.

Kiss László (2017): Selye János levelei egykori komáromi tanárához, Bognár Cecilhez. *Orvosi Hetilap*, 158. évf., 4. sz., 153–155.

Kiss László (2012): *Komáromtól majdnem Stockholmig – Aki tudósként az életet a maga egészségében látta és egy költő ösztönös érzésével kutatta*. In: Dávid Gyula – Veress Zoltán (szerk.): *Tizenhat magyar sikertörténet. Határtalan hazában 8*. Erdélyi Könyv Egylet, Stockholm, 29–45.

Kiss László (2009): *Oldalpillantásokkal kereste az igazságot. Száz éve született a stressz atyja: Selye János (1907–1982)*. In: *A stresszelmélet megalkotója. Tudományos tanácskozás Selye János születésének 100. évfordulója alkalmából*. Selye János Egyetem, Komárom, 63–68.

Mácza Mihály (1992): *Komárom. Történelmi séták a városban*. Madách Könyvkiadó, Pozsony (Bratislava).

Nikš, M. a kol. (1973): *Špeciálna patologická fyziológia I.* (vysokoškolské skriptum). Univerzita Komenského, Bratislava.

Oláh Gyula (1876): *Magyarország közegészségügyi statisztikája. Az egészségügyi személyzet és a gyógyszertárak statisztikája Magyarországon. Hivatalos adatok alapján*. Budapest.

Reško, Alexander a kol. (2002): *100 rokov verejnej nemocnice v Komárne*. Vydavateľstvo KT s.r.o.

Selye János (1967): *Álomtól a felfedezésig. Egy tudós vallomásai*. Ford. Józsa Péter. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Selye, H. (1909): Die Appendicitis in chirurgischer Hinsicht. *Der Militärarzt*, 90–91.

Süle Peter – Süle Peter ml. red. (2005): *Encyklopédia miest a obcí Slovenska*. Vydavateľstvo PS-Line.

Szabó Katalin (2015): Egy „furcsa ember” – Selye Jánosról magyar kapcsolatainak tükrében. *Orvosi Hetilap*, 156. évf., 35. sz., 1436–1440.

